

IBOLYA TIBOR

A dánosi rablógyilkosság a népi emlékezetben

BUDAPEST, 2013

IBOLYA TIBOR

A dánosi rablógyilkosság a népi emlékezetben

Az 1907. július 19-én elkövetett – magyar kriminalisztikatörténeti jelentőséggel bíró – dánosi rablógyilkosság az első világháborút megelőző „boldog békeidőknek” nem csak az egyik leghíresebb bűnügye, de talán legnagyobb sajtó szenzációja is volt. A magyar sajtótörténet aranykorának is tekinthető időszakban napi és hetilapok tucatjai jelentek meg és szinte egy sem volt közülük (beleértve a korabeli vicclapokat is!), amelyik ne foglalkozott volna hónapokon keresztül a négy halálos áldozatot követelő bűncselekménnyel. A véres történet szerint vándorcigányok Dánoson bestiális módon meggyilkolták Szarvas István csárdatulajdonost, feleségét Szarvas Istvánnét, nevelt lányukat a 17 éves Macejkó Teréziát, akit meggyilkolása előtt meg is erőszakoltak, illetve egy odatévedő kocsist Tabányi Pált, majd felgyújtották a csárdát. Az eset ideális tárgya volt nem csak a bulvármédiának, de a komoly politikai napilapoknak is, amelyek beállítottságuktól függően tudósítottak a nyomozásról és a későbbi esküdtbírószági tárgyalásról.

Ugyanakkor az ügy „nyomozati” szakaszában az eljáró hatóságok részéről ekkoriban még nem volt jellemző a nagyközönség bűnügyi információkkal történő mértéktelen kiszolgálása, ezért az újságok bűnügyi tudósításai sok teljes valótlanságot, „hírlapi kacsát” illetve újságírói „okoskodást” is tartalmaztak.¹ Az újságokban megjelent, tudósításnak nevezett pletykák több ízben is konkrét cáfolatot illetve reagálást váltottak ki az ügyben nyomozó csendőrségtől, de a budapesti rendőr-főkapitányságtól, sőt az ügyészségtől is. A csendőrség pl. az Albertirsán (akkor még Alberti-Irsa) összpontosított csendőri erők parancsnokaként eljáró Marginean János nagykátai csendőrőrmesteren keresztül volt kénytelen cáfolni azt a hírt, hogy az ügyben nem „kóborcigányok,” hanem a kocsmárost ismerő és neki tartozó dohánykertészek a fő gyanúsítottak.² Az ügyészség dr. Gáll Endrén, a Pestvidéki Királyi Ügyészség vezetőjén keresztül cáfolta a Nap című bulvár napilap azon értesülését, hogy az 1907. július 21. napján Albertirsán eltemetett áldozatok exhumálását kellett elrendelni,³ a hanyagul elvégzett törvényszéki boncolás miatt.⁴

A bűntényt – más korabeli nagy bűnügyekhez hasonlóan – népdal formájában is megörökítette a népi emlékezet, több népdalnak nevezett műről is tudunk, ami a dánosi rablógyilkosságot dolgozta fel. Ezek közül az elsők már a jogerős ítéletet követően nem

¹ Mivel az ügy iratai nem maradtak fenn, ezért a dánosi rablógyilkosság kutatása elsősorban a korabeli újságcikkek alapján lehetséges, amit viszont rendkívül megnehezítenek a fenti bizonytalanságok.

² Budapesti Hírlap. 1907. július 27.

³ A Nap. 1907. július 30. A lap szerint az exhumálás oka az lett volna, hogy a boncolást végző orvosok elmulasztották rögzíteni a meggyilkoltak ujjlenyomatát.

⁴ Egyetértés. 1907. július 31. Az exhumálásról szóló hírnek a dánosi ügytől teljesen függetlenül annyi valóság alapja volt, hogy egy Törökbálinton leforrázott és meghalt kisgyermek exhumálását akkoriban valóban el kellett rendelni.

sokkal – még 1908-ban – megjelentek.⁵A gyűjteménynek – amelyben három „népdal” is szerepel – az érdekessége az, hogy nem csak az elítéltek egy részének nevét, de a büntetésük tartamát is pontosan tartalmazza, azonban valódi népdal vagy népballadai minőségük megkérdőjelezhető, szövegük alapján tipikus vásári ponyvairodalomnak tekinthetők, amelyet mindhárom mű esetén megerősít a szövegek alatt lévő és a valószínűsíthető szerzőt jelző S. M. monogram.

A dánosi cigányok bíráik előtt

Az országban nem beszélnek másról
Mint a dánosi végtárgyalásról
Rémes eset, megborzasd ki hallja,
Mit követett el, egy cigány banda.

Törvény előtt állnak a cigányok
Kimondják az ítéletet rájok,
Kimondják, hogy rablógyilkos fajta
Ahol járnak Isten átok rajta.

Mondjátok meg van e szív bennetek
Állatok vagytok-e vagy emberek
Hogy tudtatok ilyesmit megtenni
Hogy tudtatok állatokká lenni.

Tuta, Tuta te voltál a vezér,
A munkádér nem maradt el a bér
Kezed véres, véres a lábad nyoma
Nem vezekled le bűnödöt soha.

Mond meg, mért szomjuztál ily sok vérre
Mért nem gondoltál a magas égre
Lát az Isten és lesújt keményen,
Az életed töltöd rabkenyéren.

Mind ösmerős nem kell felsorolni
Mind tudtak kegyetlenül gyilkolni
Egytől egyik csupa halálmadár
Mindnyájukra a sötét börtön vár.

⁵ Legújabb magyar népdalok a dánosi rablógyilkos cigányok elítélése dalszövegéből. Kapható Gelbmann G. naptár és népdal kereskedésében. Budapest é.n. (1908.)

A dánosi cigányok elítélve

Készen van már, készen az ítélet
Vajjon képetek sápadt miért lett?
Késő most már sápadozni, félni
Ember módra kellett volna élni.

Nem volt szívetekben kegyelem,
Miért lenne hát tiveletek szemben
Tettekért következés képen
Az ítélet „A Király nevében”.

Bár halálra egy sem lett ítélve
Tekintettel, hogy Faraó népe
Trokár Maris no meg a két Sztojka
Örök börtön ezeknek jutalma.

A többi mind tizenötötől lejjebb
Számos évig a börtönben senyved.
Szarvas család lenn a föld méhében
Nyugszik a dánosi temetőben.

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet

Azt hirdették az ujságok Pest Budán,
Akasztás lesz a törvényszék udvarán;
Bitófát majd nem is egyet csinálnak,
Hanem hatot, a hat főbűnös cigánynak.

Hej, de bizony, máskép jött az ítélet!
Nem lesz dolga a hóhérvölgynek;
Örök fogság meg egy néhány esztendő,
A törvény csak ennyit mond és ír elő.

Három cigány kap örökös fogságot,
A többi még lát szabad napvilágot,
Trókár Maris meg azután két Sztojka -
Mindeniknek örök fogság a sorsa.

Sztojka Bajka kap tizenöt esztendőt,
Balog Tuta se mond addig jövendő;
Hogy ne legyen a soruk tán hiányos,
Ott lesz velők Kuna, Lakatos János.

Nyolc év jutott, ép Surányi Mártonnak,
Hat év pedig Ignácnak mint rokonnak;
Két Surányi kap három és öt évet,
Két Lakatos négy, öt évről beszélget.

Két Kolompár meg egy Surányi Julcsa,
Szabadságra mennek mind egy év múlva,
Tíz hónap jut majd Lakatos Marisnak,
Egy meg érzi magát rögtön szabadnak.

Uramfia csak így szól az ítélet,
Hej pediglen többet vártak a népek;
Szemet szemért, fogat fogért kell adni!
Meg kellett vón' öt hat cigánynak halni.

Kioltották életét egy családnak,
Többé nem lesz párja ily csúf halálnak,
Most ő nekik még is marad az élet,
Zúgolódnak most e miatt a népek.

Tetszik ez most minden kóborcigánynak,
Bátrabban áll be ezután zshiványnak;
Rabló, gyilkos, több lesz minden bokorba
Több is talán mint az erdön a gomba.

Ne menj pajtás már ezután nagy útra,
Se a szomszéd, se a saját faludba,
Fordítsd rá a szob'ajtódnak a kulcsát,
Éjjel nappal tartsd kezedbe a puskát!

A következő immár valódi népdal azért érdekes, mert kisebb szövegeltérésekkel, más-más új stílusú dallammal (pl. *Az esik eső szép csendesen csepereg* dallamával) ugyan, de a mai napig fennmaradt. Több helyről is – Somogy, Zala,⁶Szolnok megye⁷ – begyűjtötték, az itt közölt alábbi változatot például 2005-ben az Erdélyben, Maros megyében lévő Dánosról (Danes), ahol talán most is sokan azt hiszik, hogy a „*dánosi híres csárda*” ottani. Ezzel szemben tény, hogy a gyilkosságok helyszíne a Budapesttől kb. 70 kilométerre lévő Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartozó, közigazgatásilag Alberti-Irsához csatolt Dánospusztán, mai nevén Dánszentmiklóson lévő Szarvas csárda volt.

A dánasi pusztának az aljában

A dánasi pusztának az aljában
Áll egy csárda, egyedül van magában.
Szarvas István volt annak a gazdája,
Oldalán van felesége és lánya.

Péntek este kilencre járt az óra,
Alvóra tért az asszony és Teruska.
Szarvas uram egyedül van magában,
Várja, tán még jön vendég a csárdába.

⁶ VAJDA József: Hallottad-e Hírét Zalaegerszegnek. 333 zalai népdal. Zalai Gyűjtemény 10. sz. Zalaegerszeg, 1978. 23.

⁷ Túl a Tiszán a szendrei határban. Népdalok és történelmi énekek Szolnok megyéből. Szolnok, 1977. 76-9.

Nem is soká kellett neki várnia,
 Sietve jött egy cigány ármádia.
 Italt kértek a cigányok szaporán,
 Pedig véren volt szomjas a karaván.

Szarvas uram borér ment a pincébe,
 Nagy sikoltás jött eközben fülébe,
 Sietve tért vissza ő a lakásra,
 Feleségét akkor már halva látta.

A leány is szinte ki volt végezve,
 S Tagányi kocsis hevert már a sötétben.
 Szarvas uram mikor ezeket látta,
 Bemenekült a hátulsó szobába.

A vad banda gyorsan rohant utána,
 Nem használt az, hogy az ajtót bezárta.
 Mer baltával azt is ugyan kivágták,
 S Szarvas uram életét elontották.

Mikor a nép életével végeztek,
 Minden értékes holmit összeszedtek,
 Mint aki jól végezte a munkáját,
 Ráadásul fölgyújtották a csárdát.

Tűz láttára összegyűltek a népek,
 Akkor látták a borzasztó esetet.
 Jéggé fagyott az embernek a vére,
 Sűrű könny jött mindenkinek szemébe.

Minden ember rögtön csak azt sejtette,
 Ezt csakis a kóbor cigány tehette.
 Az országnak minden kóbor cigányát
 Összeszedte egyhamar a zsandárság.

Tömlöcben ül már rég az a gaz banda,
 Igazságos büntetését megkapta.
 Nem fognak ők soha többet gyilkolni,
 Akasztófán fognak mind elszáradni.

A négy áldozatot egymás mellé temették,
 A végsei temetőbe letették.
 Égbe szállott szegényeknek a lelkek,
 Imádkozzék minden ember érettek.⁸

⁸ Lejegyezte Marián Csilla, Dános, 2005. Énekelte Rüszné Bálint Amália. Művelődés. Közművelődési folyóirat. Kolozsvár. LXI. évfolyam 2008. November. KESZEG Vilmos: A népballada és a lokális emlékezet

Somogy megyei gyűjtés szerint ott ugyanez a népdal ezzel az első versszakkal kezdődött és a fentebbi változattal folytatódott:

Rémséges hírt közöltek az újságok,
Mit követtek el a kóbor cigányok.
Országunkban több helyen egymásután
Garázdálkodott az elvadult karaván.⁹

Az újságra hivatkozás tehát a népdalban is megjelenik, ami az 1868-tól kötelezővé váló négyosztályos elemi iskola elvégzésének áldásos hatását mutatja, egyre többen tudtak a falvakban és tanyákon olvasni. Igaz, az olvasás a paraszti társadalomban ekkor még inkább a dologtalan téli esték szórakozását jelentette és elsősorban ponyvakiadványokra (pl. kalendárium, rém és rablótörténetekről szóló füzetek) szorítkozott.¹⁰ Az újságolvasás nem volt még jellemző, a dánosi ügy egyik tanúja Dankó János telkibányai földműves maga mondta el, hogy az esetről a falubeli zsidóktól hallott, „*akiknek a lap jár.*”¹¹ Az újságok olvasása tehát, ha nem is volt általános, azok tartalma már eljutott a falvak népéhez, ami érdekes hatással volt a szájhagyomány útján terjedő történetekre,¹² ahogy az kiderül az alábbi – az eredeti helyszín közelében Lajosmizsén 2005-ben illetve 2011-ben gyűjtött – adatközlésekből is.¹³ Az eredeti szöveget *dőlt betűvel* közlöm, úgy ahogy az elhangzott és aláhúzással is megjelölöm a lényeges pontokat, majd az eredeti szöveg közé szúrom be normál betűtípussal megjegyzéseimet arról, hogy mi a mai tudásunk szerinti valóság és az adatközlők által elmesélt történet közötti kapcsolat, figyelembe véve a korabeli sajtótudósításokat is.

⁹ KIRÁLY Lajos: „Híres betyár vagyok...” A betyár alakja a somogyi népköltészetben. Somogy Megyei Honismereti Egyesület. Kaposvár, 2002. 172.p. Ez a versszak többletinformációval bír, mert utal arra, hogy az elfogott cigányokat eleinte nem csak a dánosi, hanem egyéb helyeken – Bénye, Tápiószőlős, Pusztavacs, Gyón – elkövetett súlyos bűncselekményekkel is gyanúsították. Ezek közül végül csak a Gyónban elkövetett több rendbeli rablás és súlyos testi sértés miatt vonták őket ténylegesen is felelősségre.

¹⁰ Ilyen füzet (talán több is) egészen biztosan megjelent a dánosi rablógyilkosságról, melyet több forrás pl. Fekete István életrajzi regénye a „*Ballagó idő*” illetve a Corvina, a magyar könyvkereskedők egyletének közlönye (1908. augusztus 20.) is megerősít, fennmaradt példányról azonban nem tudok. Az egyik ilyen ponyvafüzet nagy valószínűséggel „*A dánosi vérnász*” címet viselte, ezzel is utalva annak pornográf tartalmára. A konkrét tényállásban megjelenő szexuális erőszak másokat is megihletett, Szomor Dezső 1908-ban pornográfnek számító írást közölt „*Balog Tuda*” címen az akkori erotikus élclapban a Fidibuszban, ami miatt szemérem elleni sajtóvétséggel gyanúsították és Szlavek Ferenc vizsgálóbíró 1908. november 16-án letartóztatta, azonban a döntést a vádtanács megváltoztatta és az író másnap délután szabadlábra helyezték.

¹¹ Az Újság. 1908. április 29.

¹² Magam is hallottam ilyen történetet gyerekkoromban az 1910-ben Kunhegyesen született nagymamámtól Tanka Erzsébettől (1910-1987). Az ő története szerint vándorcigányok bementek egy csárdába, ahol a nőket megerőszakolták majd a férfiakkal együtt meggyilkolták. A szekérral menekülő cigányok levágták a csárdás fejét és magukkal vitték. Amikor a csendőrök elfogták és elszámoltatták őket, a fej úgy került elő, hogy egy csendőr a bakon ülő cigányt felállította és így kiderült, hogy a fejet a gonosz cigányok a bak alá rejtették el. A történet valóságmagja az, hogy az esetről megjelent legelső tudósítások szerint Szarvas István nyakát olyan erővel vágták el, hogy csaknem leesett a feje, sőt egyes lapok egyenesen lefejezéséről írtak.

¹³ Az anyag rendelkezésre bocsátásáért kifejezem hálás köszönetemet azok gyűjtőjének Balog Csaba „Sántaőz” lajosmizsei pedagógusnak, amatőr helytörténésznek, aki a Kiskunsági Értékmentők <http://ertekmentok.blogspot.hu/> és Petőfi Túrakör <http://www.petofiturakor.hu/> internetes oldalak alapításával és működtetésével barátaival együtt valódi értékmentést végez.

K. Tóth József lajosmizsei paraszt bácsi 2011-ben a dánosi büntényről:

Valamikor az újságok, minden írták ezt a dánosi gyilkosságot, eztet az apámtól hallottam. Itten az erdőn kívül ezeket az elcsapott régi földeket fölszántották, mert ezek meddő földek voltak és nagyon jó rozsok, gabonák voltak benne és ottan volt 6 sátoros kocsi cigány. Itten az erdő kívül, ahogy van a Mizsei-hegy, attól úgy 2-300 méterrel kintebb, ottan nagy nyúlveszős lapos van, még ottan nagyon jó mező volt, lovakkal - el voltak csapva - a cigányok, meg nagy sátoros kocsikban laktak. Utoljára este, délután ottan zsongottak a cigányok, zsongottak, az apámék meg 3 pár kaszára arattak. Aszt oda ment hozzájuk 3 vagy 4 cigány, vittek egy marék papírt, hogy – nem tudtak írni, olvasni – nézd már meg, melyik mire szól!

- Hát az egy kesely lábú ló, kesely lábú, herélt ló.
- Azs a tied, basom az anyád!
- Ezen meg paplant vettetek Kecskeméten.
- Emezs meg a tied - azt mondja.

Szétválogatták a papírokat, utána megköszönték, aztán elmentek a cigányok. Utána 1 óra hossza múlva látják, elindultak a cigányok, összefogdosták a lovakat. Két kocsival elmentek, a kőrösi határon volt egy kocsinyom. 4 kocsival eljöttek erre, kettő kocsival a Bóta-délőn, kettő kocsival a Járomi-délőn. És hát ez önekik valahogy olyan megbeszélte út volt, így este olyan 10-11 órakor értek oda Dánosra.

A tettesek nem Lajosmizse, hanem Gyón (ma Dabas) irányából – ahol apróbb lopások mellett rablást és három rendbeli súlyos testi sértést is elkövettek – közelítették meg a dánosi Szarvas csárdát, bár a nyomozás elején felmerült az is, hogy Lajosmizse irányából érkeztek, legalábbis ezt állította a nyomozást végző csendőrség nem hivatalos folyóirata.¹⁴ Volt vallomás arról is, hogy az elkövetőket lovas kocsival vitte egy kiskunfélegyházi lakos – Dinnyés Antal – a helyszínre, ez a nyom utóbb azonban hamisnak bizonyult. Az elkövetők Lakatos Balog János (Sztojka Parno), Lakatos Lajos (Sztojka Dolár), Lakatos János (Sztojka Bajka), Lakatos József (Kolompár Balog Tuta), Lakatos János (Sztojka Kuna), Német Vrana (Trokár Marcsa), Surányi Csoroszllya, Lakatos Julesa és az öröködni magukkal vitt gyermekkorú Lakatos Murzsa gyalog közelítették meg a helyszínt és valamikor fél kilenc és kilenc óra között léphettek a csárdába, ahol a cselekmény megkezdése előtt még csekély mennyiségű bort is elfogyasztottak. Tény, hogy a sértettek halotti anyakönyve már július 21-én a kiállításakor is az este kilenc órai időpontot tartalmazta a halál időpontjaként.¹⁵ A bűncselekményről megjelent első tudósításokban azonban a cselekmény idejét még éjfél körülre, illetve hajnalra tették¹⁶ és volt egy tanú – Nagyista István – aki a nyomozás és a bírósági eljárás során is következetesen azt állította, hogy ő éjszaka, már az elkövetés után, két szekeret látott a csárda irányából a kőrösi erdő irányába vágatni.¹⁷

¹⁴ Csendőrségi Lapok. 1907. július 28.

¹⁵ MNL-PML. XXXIII.1. Alberti község halotti anyakönyveinek másodpéldánya 1904-1908. (57). 1907. 77 - 80. sorszám.

¹⁶ Budapesti Hírlap. 1907. július 21.

¹⁷ Magyarország. 1907. július 24.

Pusztavacson, ahogy van az ország közepén fölállítva a pódium, attól egy 2-3 kilométerre van arrább Dános és ottan az útkereszteződésbe a sarkon volt egy csárda, kocsmá. Valamikor este ott érték össze a 6 kocsi cigány, este olyan 10-11 óra tájba. A kocsmáros még talpon volt, fenn volt a kocsmába, a felesége meg lánya odabenn aludtak a lakásban, azt mikor odaértek a cigányok, ott csoportosodtak a 6 kocsival, mentek be a kocsmába, a kocsmáros észrevette, hogy ezek a cigányok őneki haragosai, ő ezekre valamikor tanú volt.

A csárda valóban egy útkereszteződés (ma Dánszentmiklós, Irsai út-Dózsa György út sarka, szemben az ún. Alsó-Iskolával) mellett feküdt. Valószínű, hogy a csárdás Szarvas István közvetlenül zárás előtt engedte be a cigányokat egy itatra, mert őt felöltözve találták meg, míg felesége és nevelt leánya valóban lefeküdhettek ekkorra, vagy lefekvéshez készülődtek, mert őket hálóruhájukban gyilkolták meg. A nyomozás során megjelentek olyan újságcikkek, amelyek azt tartalmazták, hogy az elkövetőket nem a vándor cigányok, hanem olyan „dohányosok”(dohánykertészek) között kell keresni, akik tartoztak a kocsmárosnak, illetve haragudtak rá, mert feljelentette őket a finácoknál, esetleg maga is dohánycsempész volt. Ez utóbbi verzió védői kérdés formájában még az ügy tárgyalásán is felmerült.¹⁸

Aztán kilépett, szaladni akart be a lakásba, házba a puskáért, elkapták a cigányok azt agyon ütötték, agyonverték. Aztán utána bementek, a felesége meg a lánya aludt, azokat megerőszakolták aztán meg ledarabolták a mellyeiket, aztán kivitték. Közbe a Gombai uraságnak – Mikebudán errű volt a majorja a Gombai uraságnak – a kocsissa két szürke lóval hozta a tejet ott azon az úton be Örkényre az állomásra. Akkor még úgy vitték a tejet, hogy lehűtötték, ahogy tudták aztán az első vonattal föladták, ami ment Pestre és a vonattal küldték Pestre a tejet, a kannákat meg hozták vissza, cserélték. Ez vitte a tejet éjjél után valahogy Örkényre az állomásra. Az meg odaért, azt is elkapták, azt is agyonütötték, hogy ne legyen tanú rá.

A helyszín adatai alapján a kocsmáros valóban a hálósobába a feleségéhez és a lányához menekült a gyilkosai elől, de rájuk törték az ajtót és a kocsmáros a fejére mért két hatalmas ütéssel leterítették, majd a biztonság kedvéért a torkát is elvágták. Puskáját a háztól nem messze, összetörve találták meg. A nők közül az idősebbet megfojtották, a fiatalabb, 17 éves Teréziát hárman megerőszakolták, majd hétszer mellbe és hasba szúrták és neki is elvágták a torkát. Emiatt a holttest mellkasa annyira véres volt, hogy úgy tűnhetett levágták a mellét, ahogy az közvetlenül a cselekményt követő néhány tudósításban meg is jelent.¹⁹Ez olyannyira elterjedt, hogy még a büntényről megemlékező 1944-ben (!) megjelent cikkben is megemlékik.²⁰A negyedik áldozat valóban a közeli Rakovszky major tejeskocsisa Tabányi Pál volt, aki a legvalószínűbb verzió szerint már a családirtás után, a világosságot látva lépett a csárda udvarába, ahol kétszer is rálöttek, majd a rossz irányba, be a kocsmába menekülő áldozatot a söntésben a fejére mért baltacsapásokkal és késszúrásokkal ölték meg.

¹⁸ Az Újság. 1908. április 25.

¹⁹ A Nap. 1907. július 21.

²⁰ Magyar Szó. 1944. július 15.

Utána ők aztán még kirabolták amit tudták, a kocsmárost, aztán szétrobbantak. A Gombai uraságnak meg az aratójai ottan aludtak csomólukba egy pár száz méterre a kocsmától. De azok el voltak fáradva, aludtak, nem vettek észre semmit. Azt reggel az aratók, a férfi banda; - na gyerünk egy fél decit meginni a kocsmába. Azok találták meg ott a kocsmárost a kocsmá ajtó előtt agyonütve, meg a Gombainak a kocsisát is agyonütve. Utána oszt jelentették, aztán akkoriban még nem volt telefon meg ántikrisztus meg szikratávirat...

Az elkövetők elvitték a csárdából az összes készpénzt (a váltópénzt is), a kocsmáros óráját illetve néhány arany ékszer és banális apróságokat pl. Terézia kisbicskáját, zsebtükrét és a cselekmény után két nagyobb csoportra oszolva különböző irányokba menekültek. A kocsmá közelében szétszórva, pár száz méteres körön belül több tanya is volt, az ott élők nem vettek észre semmit. A történet és a valóság azonban itt jelentősen eltér egymástól, mert a tettesek a cselekmény után felgyújtották a csárdát, a tüzet észlelték a közelben élők és már este tíz óra körül megkezdték az oltást majd eközben fedezték fel a borzalmas bűntény nyomait. Volt azonban olyan újság, amely a tények ellenére még a tárgyalás előtt is úgy írta le az esetet, hogy a holttesteket csak reggel fedezték fel a kocsmába reggeli pálinkára betérni akaró parasztok.²¹

Aztán mentek a csendőrök nyomozni, meg lovas futárokkal mentek a csendőrök faluról-falura kutatni. A 6 kocsi cigányból 4-et elfogtak, bevitték Örkényre, de hát Örkényen kicsi volt a csendőrség, azt áthozták Lajosmizsére, itten nagy őrs volt, ami most az óvoda van, az állomásnál, az volt a csendőrlaktanya. Elhozták ide. Aztán hiába nyaggatták, verték nem vállaltak semmit, két kocsival meg elszökött. De annyira megtévesztették a népeket is, hogy jelentették a népek, hogy későn este láttak két kocsi cigányt jönni azon a délőn. Utána más meg jelentette, hogy emezen a délőn látott két kocsi cigányt. Utána meg jelentették, hogy amazon a délőn láttak két kocsi cigányt. Ottan összementek rakásra.

A későbbi vádlottak többségét a csendőrök Kecskemét közelében, illetve a Debrecen melletti Tégláson napokon belül elfogták, és visszaszállították a tett helyszínére. Először a csárdával szemben épülő és még ma is álló iskolában, majd Alberti-Irsán a régi huszárlaktanyában őrizték őket. Az elfogott cigányokat több napilap tudósítása szerint is bántalmazták nem csak a csendőrök, de a helyi lakosság is. A csendőri bántalmazás miatt a csendőrség vizsgálatot is indított, amely elmarasztalásokkal végződött, ennek anyagát azonban nem csatolták a nyomozati iratokhoz. Az ügyben eljáró bíró, a tárgyaláson erre való hivatkozással nem is volt hajlandó a bántalmazásra vonatkozó kérdéseket feltételként engedélyezni a védők számára. Kolompár Balog Tuta, aki téglási elfogása után beismerő vallomást tett a csendőrök előtt, vallomását természetesen a bántalmazásra való hivatkozással vonta később vissza.

És aztán vallatták ők itten Lajosmizsén sokat, de nem vallottak semmit a cigányok. Azt volt itten egy Barabás nevű oláh csendőr, erdélyi, aki hát beszélt magyarul, csendőr volt, meg beszélt oláhul is. Aztán azt oda rongyos ruhában belökték közéjük, asztán ötöt

²¹ Egyetértés. 1908. április 19.

hogy elverték, mint elverték, meg volt ott valami cigánylány is annak meg elkezdett udvarolni, aztán kihallgatta, hogy mit beszélnek a cigányok. Azt másnap reggel kihívták, megreggelizett, minden, azt újból belökték, hogy úgy elverték, így elverték, úgy elverték. Benn volt vagy 3 vagy 4 napig a cigányok közé csukva, azt akkor reggel kiment, azt kifürdött, beöltözött csendőrruhába, aztán hitták ki egyenként a cigányokat kifelé. Akkor néztek a cigányok nagyot, hogy aki be volt köztük csukva az csendőr. (nevet) Azt vallatta ott őket, hogy ezt mondtad, azt mondtad, aztán megent hozzá fogtak a cigányok letagadni mindent. Amiket ez ott kihallgatott, azt letagadták. Azt akkor nem adtak a cigányoknak vagy 2-3 nap enni, utána meg sós halat adtak nekik. Azt a sós hallal éhesen belaktak, vizet meg nem adtak, azt akkor megtörtek. Aztán akkor kivallották, hogy mi hogy volt, mint volt, mikor volt micsoda és akkor aztán kivallatták. Volt itten Lajosmizsén is, aztán mi lett velük, hogy Csillagbörtönbe kerültek-e, hova, én nem tudom.

Az ügynek rendkívül fontos szereplője volt Lakatos Róza Lina (Kolompár Mundra) 14 éves cigánylány, aki már a tetthelyre visszazállítás közben terhelő vallomást tett a karaván tagjaira – köztük Kolompár Balog Tutára a saját bátyjára – a vonaton a csendőröknek. Hatósági tanúk előtt tett vallomását az eljárás során végig fenntartotta, így a vád fő tanúja volt, annak ellenére, hogy orgazdaság miatt maga is vádlottként szerepelt az ügyben. Az Újság című napilap azt is megírta, hogy Pólya Béla budapesti detektív előbb egy monori csendőrt küldött be áruhában a cigányok közé, majd ő maga ment rongyos ruhában közéjük a cellába azzal a céllal, hogy „beszéltesse” őket. A csel azonban eredménytelen maradt, mert a cigányok a csendőröknek nem mondtak semmit, a detektív próbálkozását pedig azzal szúrták ki, hogy nem viselt bajuszt így csak „hamis ember” lehetett.²²A történet valószínűen teljes egészében „hírlapi kacsa,” Pólya Bélának összesen annyi szerepe volt az ügyben, hogy a Tégláson elfogott cigányoknál megtalált bűnjeleket (pl. óra, fülbevaló, kisbicska) Debrecenből Budapestre szállító csendőröket elkísérte a helyszínre, hogy ott felismertethessék azokat a dånosi tanúkkal. Az viszont tény, hogy az ügy bírósági tárgyalásán két olyan cigánytanút is kihallgattak – Jónás Istvánt és Rostás Sándort – akik az ügy vádlottjaival együtt voltak lecsukva és informátorként segítettek a hatóság munkáját. Rostás Sándor az elnöklő bíró – dr. Rónay Kamill – szerint a vizsgálat alatt többször is jelentkezett a vizsgálóbírónál azzal, hogy elmondja mit beszélgettek egymással a cigányok a fogvatartásuk alatt, amelyet ő kihallgatott. A bíróság ezzel kapcsolatos kérdéseire a karaván vajdájára Surányi Ignácra tett erősen terhelő tanúvallomást.²³

Jónás István budapesti cigány zenész a tárgyaláson tett vallomásában mondta el, hogy az ügy egyik vádlottja a fogház kórházában beismerte neki a cselekmény elkövetését és csak azt sajnálta, hogy az elrabolt pénzből „még két krajcár ára pálinkát sem tudott inni.”²⁴A Nap című bulvár napilap tudósítása alapján a korabeli újságok szinte mindegyike beszámolt arról is, hogy a beismerő vallomás kikényszerítése érdekében a csendőrök sós heringgel etették meg a foglyokat és nem adtak nekik inni Ez azonban ebben a formában valószínűen nem igaz.

²² Az Újság. 1907. július 28.

²³ Magyarország. 1908. kedd, május 12.

²⁴ Budapesti Hírlap. 1908. április 26.

Mikor a tárgyaláson Sztojka Dolár azt mondta Lakatos Róza Linának, hogy azért vallott rájuk mert megetették sós heringgel, ő ezt tagadta. A bíró hozzá intézett kérdésére miszerint Sztojka Dolár honnan veszi ezt az állítását, ő azt válaszolta, hogy olvasta az újságban. Mikor szembesítették azzal a ténnyel, hogy nem tud olvasni, azt állította, hogy valóban nem olvasta, hanem felolvasták neki.²⁵

Volt köztük kettő, egy Bóla néni ilyen nyomorult lábú bottal mankózott, annak is ott csavargatták ki a lábát, meg volt az öreg Jozsó bácsi fűrőélesztő, járt itten tanyáról tanyára, az is köztük volt, azt itten telepedett meg, aki megmaradt közülük Lajosmizsén. Két kocsival, ami megszökött, ezek úgy elmentek, hogy erről nem tudtak, még akkor a lengyel meg a magyar-cseh határ nem volt, Monarkia volt. Átmentek Lengyelországba, onnét Oroszországba onnét meg addig mentek, hogy kikerültek Örményországba. Azt az apám mondta, hogy egy délután, munka után nem ottan aludt, ahol dolgozott a gazdájánál, hanem szálláson voltak egy kőrösi emberrel. Ment hazafelé, azt volt ott két sátoros cigány kocsi azt, ahogy ment el figyelni őket, magyarul beszélnek. Anyjuk istenit ezeknek a cigányoknak, ezek magyarok. Odament hozzájuk:

-Tik magyarok vagytok?

- Magyarok. Te is magyar vagy? Hova valósi vagy?

- Háát, lajosmizsei.

- Hogy hívnak?

- Tóth Jóska

- A Péter gazdának a fia vagy? Látod, sose tudja az ember kibe treffel.

Addig menekültek, amíg kikerültek. Azt az apám otthagya őket. Nem tárgyalt velük, az a két kocsi cigányt aztat nem bírták elfogni, addig mentek, míg kimentek. Na, hát ez, amit most elmondtam. Utána még nem tudtak az apámék ebből. Csak utána az öregapám 3 napra vagy 4 napra vitte kifelé az ebédet, meg az újságot, hogy az újság meg tele volt ezzel a dánosi gyilkossággal. Hát mikor olvassák el azt a dánosi gyilkosságot; az anyja istenit, akkor délután mentek innen széjjel! Hát ők válogatták nekik szét a papírokat, hogy melyik miről szól, aztán írni olvasni nem tudtak, de volt nekik mi a fene lópasszus, volt nekik papír amin valami paplant vettek, én nem tudom, csak az apám mondja, hogy ők nem tudták elolvasni, hogy ez miről szól, emez miről szól? Aztán vitték magukkal....

Az elfogott cigányok egyike – Surányi Márton – aki egyébként nem volt ott a dánosi csárdában, botra támaszkodva bicegett, mert egy elhanyagolt lőtt seb volt a lábán. A bíróság előtt azt állította, hogy fűrőkészítésből él. Mivel a bűncselekmény elkövetésével szinte azonnal a környéken kószáló vándorcigányokat gyanúsították, a csendőrség országos hajsztát indított a „fáraók népe” ellen. A bűnözőkkel és a közrendre veszélyesnek tartott elemekkel (a „kóbor cigányokat” eleve ilyenek tartották) egyébként sem kesztyűs kézzel bánó csendőrség durva fellépése miatt a cigányok tömegesen menekültek el a Monarchia területéről,

²⁵ Független Magyarország. 1908. április 24.

elsősorban a cári Oroszország irányába. Azt, hogy pontosan mennyien hagyták el az országot, nem tudjuk. de van adat arra is, hogy cigányok hivatalosan kérték az országból történő kivándorlásuk engedélyezését.²⁶Véleményem szerint az országot elhagyó cigányok *több ezren* lehettek, amit alátámaszt az is, hogy egymástól függetlenül több forrás megemlíti; az első világháborúban, illetve az azt követő polgárháború alatt találkozott Oroszországban olyan magyarul (is) beszélő cigányokkal, akik azt állították, hogy a dánosi gyilkosságot követő csendőrrazziák miatt menekültek el az országból,²⁷Nagy Imre mártírhalált halt 1956-os miniszterelnökünk hadifogolyként 1916-ban például a szibériai Irkutszkban(!) találkozott „dánosi” cigányokkal.²⁸

Keskeny József (Bicki) története

„A dánosi gyilkossággal nagyon is tisztában voltak a régi öregek. Mer az öregapám nagyon jól tudta mi történt. Hát ez a gyilkosság egy fogadóba volt, egy csárdába. Oda jártak inni a rablóktól kezdve a betyárokon át a nemes emberekig, a falusi lakosságig. Még cigányok is jártak oda. Egy kis híd vezetett át egy kis patakon, ilyen elvezető árokszerűségen. Olyan széles vót, mint ez a ház, és ha az vízzel meg vót telve, abba má lóvaa nem mentek bele, inkább kerültek a hídra. Egy fahíd vót és azt má a csendőrök előre befűrészeték, csak annyira tartotta, hogy éppen. A csendőrök elkövelték a gyilkosságot, a dánosi kocsmároszt ölték meg, annak szedték ki az aranyfogait, amit tudtak aranyakat-ezüstököt összeszedtek. Gazdag ember volt. Cigányok is vótak ott. A cigányokra tereték rá a gyanút. Bekormóták magukat feketére, hogy azt higgyék, hogy a cigányok. És a csendőrök szépen elmentek másik útvonalon, tudták, hogy a cigányok azon a hídon mennek át, és összeszakadt a híd alattuk. Hát most mi lett a híre, mi nem, ugye azok a csendőrök vizsgáták éppen, akik csinálták az ügyet. Rá is tereték a cigányokra a balhét. Balog Tutit, Balog Jóskát, meg még egy Balogot, mindet föl is akasztották. Ez megtörtént, ez az eset. Csak valójába a csendőrök voltak. Meséték itt cigányok, nagyon is sokszó. Meg olvastam könyvbe is, csak abba nem vót megírva az eredeti, hanem az, hogy a cigányok csináták.”²⁹

Keskeny József „Bicki” az eredeti helyszíntől nem messze lévő Lajosmizsén élő öreg cigány mesélte el a dánosi rablógyilkosságot így 2005-ben. Túl azon, hogy a dánosi bűnügyben egyetlen halálos ítélet sem született és a történet egyértelműen a jóval későbbi második világháborús népirtás emlékeiből vett motívumot tartalmaz (aranyfog kiszedése) az azóta meghalt cigányember abszurd meséje remekül példázza a cigányok és a csendőrök illetve

²⁶ Budapesti Hírlap. 1908. július 18. : „A dánosi rablógyilkosság óta a közigazgatási hatóságok fokozottabban ellenőrzik a cigányokat. Több dunántúli vármegye törvényhatósága kimondotta, hogy területén nem tűri meg a kóbor cigányokat. Némely vármegyében pedig, mint Somogyban, a cigányoknak nem szabad lovat tartani. Ezek az intézkedések nagy forrongást idéztek elő a cigányok közt. Mert tapasztalásból tudják, hogy Oroszországban vannak legkevésbé kitéve a hatóság zaklatásának és ellenőrzésének, elhatározták, hogy muszka alattvalók lesznek s kivándorolnak Oroszországba. Baranya vármegyében már megindult a mozgalom s a múlt hónapban már az alispáni hivatal által kiállított szabályszerű útlevéllal ötvenfőnyi cigánykaraván vette útját a fehércár birodalma felé. Csak azután át is bocsássák őket a határon.”

²⁷ Pl. KOMÁROMI János: A nagy háború anekdotái. Révai Irodalmi Intézet (1936), BISTEY András: Szibéria melege. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1982.

²⁸ http://hu.wikipedia.org/wiki/Nagy_Imre_%28politikus%29

²⁹ Balog Csaba „Sántaőz” lajosmizsei amatőr helytörténész gyűjtése. Adatközlő Keskeny József „Bicki” (2005).

általában a hatalom akkori viszonyát. A cigányok véleménye szerint tehát a közrend fenntartásáért felelős csendőrök képesek lettek volna akár rablógyilkosság elkövetésére és arra is, hogy a súlyos bűncselekmény büntetlenül maradása érdekében cigányokkal szemben folytassák le az eljárást, ártatlanul akasztófára juttatva őket.

Ugyanakkor akármilyen hihetetlen a történetnek van halvány és a dánosi rablógyilkossággal is távolról összefüggésbe hozható valóság magja. 1926. október 30-án ismeretlen tettes meggyilkolta Felsősegesden (ma Segesd, Somogy megye) Balog József 70 éves cigányvajdát és feleségét, elrabolta 30 millió koronájukat majd felgyújtotta a házat, ahol a bűncselekmény történt. A csendőrségi nyomozást követően a bűncselekmény elkövetésével Gábor Márton felsősegesdi csendőr őrmestert vádolták meg, akivel szemben a főtárgyaláson dr. Baczony Lajos főhadnagy, katonai ügyész halálbüntetés kiszabását kérte. A tárgyaláson felolvasták a község lakosainak beadványát, amely szerint a meggyilkolt cigányvajda veszedelmes ember volt, aki Balog Tuta rokonaként³⁰ részt vett a dánosi rablógyilkosságban is, a községben rablóbandát szervezett, fiai pedig a világháború alatt sorozatos betörések miatt kaptak többévi fegyházbüntetést. A csendőr őrmestert a pécsi katonai törvényszék első fokon emberölés büntetében és nyilvános erőszakoskodás büntetében találta bűnösnek és három év és két hónap börtönbüntetésre és a csendőrség kötelékéből történő elbocsátásra ítélte, több vádpont alól pedig felmentették.³¹

³⁰ Valószínűen azonos a dánosi ügy tárgyalásán tanúként kihallgatott és akkor éppen börtönben ülő Kolompár Balog Józseffel, aki Balog Tuta apja vagy nagybátyja lehetett.

³¹ MTI Hírárchívum. 1927. augusztus 31.